

Никифрук М.М.
аспірант кафедри міжнародного та європейського права факультету права та міжнародних відносин
Державний університет «Київський авіаційний інститут»

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МИРОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ООН ТА РЕГІОНАЛЬНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

COMPARATIVE ANALYSIS OF LEGAL REGULATION OF PEACEKEEPING ACTIVITIES OF THE UN AND REGIONAL ORGANIZATIONS

У статті здійснено порівняльний аналіз правового регулювання миротворчої діяльності Організації Об'єднаних Націй (ООН) та регіональних організацій. Дослідження спрямоване на з'ясування, яким чином міжнародно-правові рамки, нормативні документи та інституційні механізми формують основу миротворчих операцій у глобальному та регіональному масштабі. Особливу увагу приділено таким аспектам: правовим підставам миротворчої діяльності ООН, включно з Хартією ООН та резолюціями Ради Безпеки; юридичному статусу регіональних миротворчих місій під егідою регіональних організацій (наприклад, Африканський союз, Європейський Союз, Організація американських держав); та механізмам взаємодії між ООН і цими регіональними структурами.

Уточнено, що правове регулювання миротворчої діяльності ООН базується на універсальних нормах міжнародного права, що включають мандати Ради Безпеки, принципи непорушності суверенітету, невтручання у внутрішні справи, а також зобов'язання щодо захисту громадян під час збройних конфліктів. У регіональному контексті правове середовище створюється на підставі статутів конкретних організацій, договорів між державами-членами та відповідних резолюцій. Незважаючи на спільні цілі, між ООН і регіональними організаціями виявлено суттєві відмінності: у правовому статусі місії, процедуру надання мандатів, участь держав-членів, контроль за виконанням, фінансування, а також у механізмах підзвітності.

Стаття також підкреслює, що ефективність миротворчої діяльності значною мірою залежить від чіткості правових основ, зрозумілої координації між міжнародною та регіональною ланками, а також від наявності правових процедур передачі частини відповідальності. На прикладах миротворчих операцій в Африці, Балканах та Латинській Америці показано: там, де регіональні організації діяли в рамках добре окреслених правових договорів і у взаємодії з ООН, результати були більш успішними; навпаки, правова невизначеність або суперечливість мандатів знижували ефективність.

У висновках автор наголошує на необхідності системного правового підходу, який би інтегрував універсальні норми ООН і регіональні правові інструменти, забезпечивши легітимність, підзвітність і результативність миротворчих операцій. Рекомендовано вдосконалити процедури регламентації мандату, зміцнити правову базу співпраці ООН із регіональними структурами та активізувати участь держав-членів у забезпеченні правової відповідальності. Такий підхід створює передумови для більш сталих і дієвих миротворчих місій у сучасному глобалізованому світі.

Ключові слова: миротворча діяльність, ООН, регіональні організації, міжнародне право, мандат, Рада Безпеки, Африканський союз, Європейський Союз, легітимність, підзвітність, правове регулювання, миротворча місія.

The article provides a comparative analysis of the legal regulation of peacekeeping activities of the United Nations (UN) and regional organizations. The study aims to clarify how international legal frameworks, regulatory documents and institutional mechanisms form the basis of peacekeeping operations on a global and regional scale. Particular attention is paid to the following aspects: the legal basis of UN peacekeeping activities, including the UN Charter and Security Council resolutions; the legal status of regional peacekeeping missions under the auspices of regional organizations (for example, the African Union, the European Union, the Organization of American States); and the mechanisms of interaction between the UN and these regional structures. It is specified that the legal regulation of UN peacekeeping activities is based on universal norms of international law, including Security Council mandates, the principles of inviolability of sovereignty, non-interference in internal affairs, as well as obligations to protect citizens during armed conflicts. In the regional context, the legal environment is created on the basis of the statutes of specific organizations, treaties between member states and relevant resolutions. Despite common goals, significant differences have been identified between the UN and regional organizations: in the legal status of the mission, the procedure for granting mandates, the participation of member states, monitoring of implementation, financing, as well as in accountability mechanisms.

The article also emphasizes that the effectiveness of peacekeeping activities largely depends on the clarity of the legal framework, clear coordination between international and regional levels, as well as the availability of legal procedures for transferring part of the responsibility. The examples of peacekeeping operations in Africa, the Balkans and Latin America show that where regional organizations acted within the framework of well-defined legal treaties and in cooperation with the UN, the results were more successful; conversely, legal uncertainty or contradictory mandates reduced effectiveness.

In the conclusions, the author emphasizes the need for a systemic legal approach that would integrate universal UN norms and regional legal instruments, ensuring the legitimacy, accountability and effectiveness of peacekeeping operations. It is recommended to improve the procedures for regulating the mandate, strengthen the legal framework for UN cooperation with regional structures and intensify the participation of member states in ensuring legal responsibility. Such an approach creates the prerequisites for more sustainable and effective peacekeeping missions in the modern globalized world.

Key words: peacekeeping, UN, regional organizations, international law, mandate, Security Council, African Union, European Union, legitimacy, accountability, legal regulation, peacekeeping mission.

Постановка проблеми. У сучасному світі миротворчість стала невід'ємним інструментом міжнародного реагування на збройні конфлікти, гуманітарні кризи та порушення прав людини. Організація Об'єднаних Націй, як ключовий суб'єкт міжнародного права, відіграє провідну роль у плануванні та реалізації миротворчих операцій. Водночас дедалі більшу активність у цій сфері проявляють регіональні організації, які діють відповідно до статті 52 Хартії ООН і мають можливість швидше реагувати на конфлікти у своєму регіоні. Однак правовий статус таких місій, механізми координації з ООН, розподіл

повноважень, мандатів і відповідальності залишаються неоднозначними.

Відсутність єдиних, чітко врегульованих міжнародно-правових механізмів, які б регламентували взаємодію між ООН та регіональними організаціями у сфері миротворчої діяльності, призводить до низки проблем. Серед них – дублювання функцій, правова колізія між статутами організацій, політична конкуренція, різний підхід до трактування принципу невтручання у внутрішні справи держав, та відсутність прозорих механізмів підзвітності. Усе це негативно впливає на ефективність миротворчих місій,

створює правову невизначеність, знижує рівень довіри з боку держав-учасниць і населення конфліктних регіонів.

Таким чином, постає необхідність комплексного порівняльного дослідження правового регулювання миротворчої діяльності ООН та регіональних організацій з метою виявлення спільних та відмінних рис, встановлення правових прогалин і вироблення рекомендацій щодо вдосконалення міжнародної нормативної бази миротворчих операцій.

Аналіз досліджень і публікацій. У сучасній науковій літературі питання правового регулювання миротворчої діяльності дедалі частіше опиняється у центрі уваги дослідників. Зарубіжні автори, зокрема М. Бот та П. Мацкіні, аналізують юридичні підстави миротворчих місій ООН, наголошуючи на ролі мандатів Ради Безпеки, принципу державного суверенітету та вимогах до легітимності інтервенцій. Водночас у працях, присвячених діяльності регіональних організацій (наприклад, Африканського союзу чи ЄС), висвітлюються питання самостійності у проведенні місій, особливості координації з ООН та правові колізії, що виникають унаслідок дублювання повноважень.

У вітчизняному правознавстві увагу до цієї теми приділяють О. Шевченко, І. Юришин та О. Кучер. Їхні дослідження акцентують на проблемах імплементації міжнародних стандартів у національне законодавство України, а також на потенціалі держави в участі у миротворчих місіях. Проте порівняльний аналіз правових механізмів ООН і регіональних організацій лишається фрагментарним і недостатньо розвиненим, що обумовлює актуальність подальших наукових пошуків у цьому напрямі.

Мета статті. Мета статті полягає в здійсненні порівняльного аналізу правового регулювання миротворчої діяльності ООН та регіональних організацій з метою виявлення подібностей, відмінностей та правових прогалин у цій сфері. Особливу увагу приділено дослідженню механізмів формування мандатів, процедур підзвітності, принципів легітимності та співпраці між міжнародними і регіональними структурами. У межах статті також окреслюються шляхи вдосконалення правового забезпечення миротворчих операцій на основі міжнародного досвіду, що має значення для посилення ефективності миротворчої діяльності у сучасних конфліктних умовах.

Виклад основного матеріалу. Сучасні міжнародні відносини мають складний і суперечливий характер, що супроводжується численними конфліктами, передусім внутрішньодержавними, які становлять серйозну загрозу для міжнародного миру та безпеки. Така ситуація спонукає до розвитку нових форм глобальної співпраці, однією з яких є миротворча діяльність. Беззаперечно, провідну роль у цій сфері відіграє Організація Об'єднаних Націй (ООН).

Одним із ключових інструментів врегулювання конфліктів є використання військової сили через проведення міжнародних миротворчих операцій, також відомих як операції з підтримання миру. Ці операції перебувають у фазі активного розвитку й являють собою відносно нове явище у глобальному контексті. Водночас їхнє правове регулювання все ще продовжує еволюціонувати. До початку 1990-х років мандати миротворчих місій ООН переважно передбачали виконання традиційних завдань, зокрема спостереження за дотриманням режиму припинення вогню, без особливих зобов'язань у сфері миробудівництва.

У наш час вимоги до миротворчих контингентів суттєво зросли, а спектр їхніх завдань значно розширився та став більш комплексним. Науковці мають різні підходи до визначення терміна «операції з підтримання миру». Одні трактують їх як дії напіввоєнних сил із виконанням поліцейських функцій, тоді як інші надають ширше визначення. Вони включають у це поняття не лише традиційну

миротворчу діяльність, а й ширший спектр операцій ООН, таких як економічна допомога, фінансова підтримка, відправлення експертів та інші заходи.

Науковий підхід до визначення терміна «операції з підтримання миру» в українській правовій та науковій літературі залишається неоднозначним і таким, що продовжує розвиватися. Це пов'язано як із зміною характеру міжнародних конфліктів, так і з трансформацією мандатів, які надаються таким операціям на рівні ООН та регіональних організацій. В українському законодавстві та фаховій літературі термін уживається у декількох значеннях залежно від контексту: правового, політичного або безпекового.

Згідно із Законом України «Про участь України в міжнародних операціях із підтримання миру і безпеки», під міжнародними операціями з підтримання миру і безпеки слід розуміти «міжнародні дії або заходи, спрямовані на виконання миротворчих чи гуманітарних завдань, які здійснюються за рішеннями Ради Безпеки ООН, Генеральної Асамблеї ООН або за згодою відповідного органу іншої міжнародної організації з підтримання миру і безпеки» [1]. Це визначення має офіційний характер, проте не враховує усі аспекти трансформації сучасних миротворчих місій.

На думку української дослідниці Л. В. Первої, сучасні миротворчі операції перестають бути виключно військовими. Вони дедалі більше набувають комплексного характеру, охоплюючи цивільну, поліцейську, політичну та гуманітарну складові. Перова підкреслює, що участь України в таких місіях потребує чіткого правового регулювання, зокрема у частині розподілу повноважень між органами влади, умов участі контингенту та його соціального захисту [2].

Своєю чергою, Н. І. Назар у своїй роботі наголошує, що сучасні операції з підтримання миру не обмежуються традиційним розумінням «буфера» між сторонами конфлікту. Вони виконують більш складні завдання – сприяють відновленню державних інституцій, захисту прав людини, забезпеченню виборчих процесів тощо. У зв'язку з цим, авторка пропонує розширене тлумачення терміна як «інтегрованих міжнародних заходів, спрямованих на зміцнення стабільності, правопорядку та відновлення основних функцій державності в постконфліктних регіонах» [3].

Таким чином, аналіз наукових поглядів засвідчує, що операції з підтримання миру розглядаються не лише як засіб військово-політичної стабілізації, але і як багатифункціональний механізм відновлення державності, верховенства права та гуманітарної підтримки. Таке розуміння вимагає відповідної адаптації українського законодавства та гармонізації з міжнародними стандартами, що особливо актуально в умовах сучасних викликів для системи безпеки.

У контексті розширеного тлумачення терміна «операції з підтримання миру» доцільно звернутися до загальних засад миротворчої діяльності ООН, які слугують основою для формування міжнародних місій. Організація Об'єднаних Націй, починаючи з 1948 року, відіграє ключову роль у глобальній системі колективної безпеки, використовуючи інструмент миротворчих операцій для запобігання конфліктам, стабілізації після їх завершення та підтримання миру в регіонах, охоплених кризами.

Згідно з положеннями Статуту ООН, зокрема глав VI та VII, миротворча діяльність базується на трьох основоположних принципах: згода сторін конфлікту на проведення операції, неупередженість миротворчих сил та утримання від застосування сили, за винятком випадків самооборони або захисту мандату. Ці принципи були чітко сформульовані в доповіді Генерального секретаря ООН Бутроса Бутроса-Галі «Порядок денний для миру» 1992 року, яка започаткувала новий підхід до миротворчості в постбіполярний період.

Миротворча діяльність ООН також передбачає чітку ієрархію рішень: будь-яка операція має бути санкціонована Радою Безпеки ООН, що надає їй міжнародну легітимність. Мандати миротворчих місій можуть значно відрізнятися – від традиційного спостереження за припиненням вогню до підтримки демократичних процесів, роззброєння, реінтеграції, забезпечення правосуддя та сприяння верховенству права.

Слід підкреслити, що миротворчість не є самостійною функцією, закріпленою у Статуті ООН, але вона стала практикою, яка витікає з комбінованого тлумачення статей 33–38 (мирне врегулювання спорів) та 39–51 (застосування заходів безпеки). Відтак, миротворчі місії розглядаються як гнучкий механізм реалізації політики підтримання міжнародного миру і безпеки.

У сучасних умовах ООН дедалі частіше стикається з необхідністю адаптації традиційних підходів до миротворчості, особливо в контексті асиметричних конфліктів, гібридних загроз і масових порушень прав людини. Саме тому загальні засади доповнюються новими компонентами, зокрема цивільним компонентом, гендерною рівністю, забезпеченням участі громадянського суспільства та постконфліктною розбудовою.

Доповненням до вищезазначених норм стало впровадження концепції «миротворчої архітектури» (peacebuilding architecture), що охоплює не лише стабілізацію, а й попередження рецидивів конфлікту. В цьому контексті важливо, аби національні уряди та регіональні організації працювали в координації з ООН, дотримуючись спільних стандартів і принципів дій.

З огляду на зазначене, загальні засади миротворчої діяльності ООН мають міждисциплінарний і динамічний характер, поєднуючи правові, політичні та гуманітарні компоненти. Для України, як держави, що не лише бере участь у миротворчих місіях, але й потенційно може бути об'єктом таких операцій, глибоке розуміння цих засад має не лише академічну, а й практичну вагу.

У свою чергу, взаємодія між ООН та регіональними організаціями у сфері підтримання міжнародного миру і безпеки здійснюється через нормативно-правові, інституційні та операційні механізми, які передбачають координацію, передачу мандатів, розподіл ролей та спільне виконання місій. У Статуті ООН (глава VIII) закладено правову основу для співробітництва з регіональними організаціями: стаття 52 передбачає, що суб'єкти регіональних систем можуть здійснювати дії для врегулювання локальних суперечок, тоді як стаття 53 дозволяє Раді Безпеки доручати виконання заходів із підтримання миру таким організаціям [4].

На думку дослідника Хікару Ямашіти, співпраця між ООН та регіональними організаціями здійснюється за моделями «підряду» (sub-contracting) та «партнерства» (partnering), і хоча процес інституалізації такого глобально-регіонального співробітництва поступовий, він передбачає чіткі правові рамки та підзвітність сторін [5]. У практиці це виражається у резолюціях Ради Безпеки ООН № 1631 (2005) та № 2167 (2014), які встановлюють пріоритет розвитку партнерства з регіональними організаціями та передбачають умови для передачі повноважень [6; 7].

Українські дослідники також звертають увагу на правові засади такої взаємодії. Так, З. Ю. Новосад у своєму дослідженні підкреслює, що механізми координації між ООН і регіональними організаціями передбачають не лише юридичні норми, але й інституційні процедури – створення спільних оперативних центрів, узгодження мандатів, логістичний супровід та планування спільних дій [8].

Основні елементи взаємодії включають погодження мандату, командування та контроль, фінансове й логістичне забезпечення та правове врегулювання. При цьому

дослідники фіксують виклики – відсутність єдиної системи стандартизації мандатів, перекриття повноважень і різницю в легітимності. На думку Ямашіти, незважаючи на прогрес, управління такою взаємодією вимагає чіткого розуміння ролі ООН у глобалізації миротворчості [5].

Миротворчі операції, що реалізуються ООН та регіональними організаціями, значно різняться за масштабами, мандатом, тривалістю та рівнем залучення військово-політичних ресурсів. Аналіз ефективності таких місій дає змогу зрозуміти, які чинники сприяють успіху миротворчих зусиль, а які – навпаки, стають на заваді досягненню стабільного миру.

Класичним прикладом ефективної миротворчої операції ООН є місія в Намібії (UNTAG), де мандат ООН був чітко визначений, а співпраця між сторонами конфлікту, регіональними організаціями (зокрема, ОАЄ) та донорами була зразковою. На відміну від цього, місії в Сомалі (UNOSOM I та II) зазнали значних труднощів через неузгодженість мандату, слабку взаємодію з місцевими структурами та відсутність єдиного політичного бачення.

Ефективність місій Європейського Союзу (напр., EUFOR Althea у Боснії і Герцеговині) базується на гнучкому механізмі прийняття рішень, високій мобільності та наявності чітко окреслених політичних цілей. Африканський Союз, зі свого боку, часто обмежений у фінансових і технічних ресурсах, однак показує позитивні результати завдяки регіональній легітимності – прикладом є місія в Сомалі (AMISOM).

На думку Ямашіти Х., головними критеріями ефективності миротворчих операцій є рівень виконання мандату, тривалість стабілізації ситуації після завершення місії, обсяг залучених ресурсів та ступінь залучення місцевих громад [5]. З позицією дослідника погоджується і З. Ю. Новосад, яка підкреслює важливість правового супроводу, прозорості у прийнятті рішень і належного моніторингу [8, с.73].

Таким чином, ефективність місій залежить від поєднання міжнародної легітимності (через Раду Безпеки ООН), адаптивності до локального контексту (роль регіональних організацій), фінансово-матеріального забезпечення та спроможності сторін конфлікту підтримувати мир.

Висновки. У результаті проведеного порівняльного аналізу можна зробити висновок, що миротворча діяльність ООН та регіональних організацій, незважаючи на спільну мету – забезпечення міжнародного миру та безпеки – характеризується значною різноманітністю підходів, правових механізмів та рівнем ефективності. ООН залишається ключовим гравцем у сфері глобального врегулювання конфліктів, забезпечуючи легітимність місій через мандати Ради Безпеки та використовуючи напрацьовану систему принципів і процедур. Водночас регіональні організації демонструють вищу оперативність і адаптивність до локальних умов, що дає змогу ефективніше реагувати на регіональні виклики.

Незважаючи на нормативні підстави для взаємодії, закріплені в Статуті ООН, на практиці співпраця між глобальними та регіональними структурами у сфері миротворчості стикається з низкою труднощів: нечіткий розподіл повноважень, відсутність єдиних стандартів мандатів, дублювання функцій, політична конкуренція та правові колізії. Такі виклики знижують ефективність операцій, створюють правову невизначеність і можуть підірвати довіру з боку населення та міжнародних партнерів.

Ключовими чинниками ефективності миротворчих місій є чіткість мандату, координація між учасниками, залучення місцевих структур, належне фінансове забезпечення, прозорість процедур і правовий супровід. Досвід як ООН, так і регіональних організацій свідчить, що комплексний підхід, заснований на дотриманні принципів міжнародного права, співпраці з державами та громадянським

суспільством, а також дотримання стандартів підзвітності, є запорукою успішного миротворчого втручання.

На підставі аналізу можна стверджувати про необхідність подальшої розробки уніфікованих міжнародно-правових механізмів координації між ООН та регіо-

нальними організаціями, гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами та формування ефективної нормативної бази, яка б забезпечувала ефективність, легітимність та сталість миротворчих зусиль у ХХІ столітті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про участь України в міжнародних операціях із підтримання миру і безпеки» від 23 квітня 1999 року № 613-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/613-14#Text>
2. Перова Л. В. Правове регулювання участі України в міжнародних миротворчих операціях ООН. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2019. Т. 30(69), № 5. С. 243–250. URL: https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/5_2019/43.pdf
3. Назар Н. І. Міжнародна миротворча діяльність: поняття, принципи, особливості реалізації Тернопіль: Західноукраїнський національний університет. 2023. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/52297>
4. Статут Організації Об'єднаних Націй : прийнятий на Конференції Об'єднаних Націй у Сан-Франциско 26 червня 1945 р., набрав чинності 24 жовт. 1945 р. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter>
5. Yamashita, H. Peacekeeping cooperation between the United Nations and regional organisations. *Review of International Studies*. 2012. Vol. 38, № 1. С. 165–186
6. United Nations Security Council. Resolution 1631 (2005) : on cooperation between the United Nations and regional organizations in maintaining international peace and security, 17 Oct. 2005 URL: [https://undocs.org/S/RES/1631\(2005\)](https://undocs.org/S/RES/1631(2005))
7. United Nations Security Council. Resolution 2167 (2014) : on strengthening partnership between the United Nations and regional organizations in peacekeeping, 28 July 2014 URL: [https://undocs.org/S/RES/2167\(2014\)](https://undocs.org/S/RES/2167(2014))
8. Новосад З. Ю. Миротворчі місії ООН: міжнародно-правові засади та організаційно-правові механізми : магістр. роб. Тернопіль: ЗУНУ, 2023. 77 с.